

Položaj osetljivih grupa u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji

PREGLED STANJA: POLOŽAJ ŽENA I RODNA RAVNOPRAVNOST 03.11.2021.

Položaj osetljivih grupa iz aspekta ispunjavanja obaveza u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji

Evropske integracije predstavljaju strateški cilj Vlade Republike Srbije. Proces usvajanja neophodnih zakonskih regulativa i jačanje administrativnih kapaciteta kontinuirano teče od početka pristupnih pregovora 2014. godine. Međutim, radi unapređenja procesa pristupanja Evropska unija (EU) je 5. februara 2020. godine usvojila novu metodologiju pristupanja pod nazivom „Unapređenje procesa pristupanja – kredibilna perspektiva EU za Zapadni Balkan”.¹ Evropska komisija je 9. marta 2021. godine usvojila dokument kojim se nova metodologija primenjuje i na Srbiju i Crnu Goru.² Ova metodologija izmenila je način praćenja uspešnosti Srbije u procesu pristupanja EU tako da se radi dinamičnijeg procesa i ubrzavanja reformi koje kandidati treba da sprovedu, pregovaračka poglavlja organizuju po tematskim klasterima. Pregovori će se otvarati u svim poglavljima iz klastera odjednom, nakon što se ispune merila za otvaranje poglavlja. Pregovaračka poglavlja su podeljena u 6 klastera: 1. Osnove; 2. Unutrašnje tržište; 3. Konkurentnost i inkluzivni rast; 4. Zeleni dogovor i održiva povezanost; 5. Resursi, poljoprivreda i kohezija; 6. Spoljni odnosi.

Osetljive grupe svoje mesto imaju prevashodno u okviru prvog (poglavlje 23 Pravosuđe i osnovna prava) i trećeg klastera (poglavlje 19 Socijalna politika i zapošljavanje), a prožimaju se i kroz ostale klastere na svojevrstan način. Ovakva metodologija donela je izvesne promene i unutar institucionalnog sistema Republike Srbije te je u maju 2021. godine usvojena Odluka o formiranju Koordinacije za vođenje pregovora o pristupanju Republike Srbije Evropskoj uniji i Tima za podršku pregovorima.³ Na taj način se nastojalo uskladiti sa novom metodologijom praćenja uspeha u pristupanju Srbije Evropskoj uniji ali i pored izvesnih aktivnosti 2020. godine Srbija nije otvorila nijedno poglavlje, a ni očekivani treći klaster tokom prve polovine 2021. godine. 2020. godina u pogledu evropskih integracija ostaće upamćena kao godina izmene postojećih okvira i prioriteta EU ali i po COVID 19 epidemiji koja je između ostalog negativno uticala na dinamiku procesa evropskih integracija Srbije. Ipak, pomaci postoje. Vlada Republike Srbije usvojila je Pregovaračku poziciju i Akcioni plan za Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje i revidirani Akcioni plan za Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava.

Sa druge strane primetno je kašnjenje u sprovođenju aktivnosti koje su

predviđene ovim planovima koje su važne za unapređenje položaja osetljivih grupa. Aktivnosti se, pre svega, odnose na poboljšanje strateškog i zakonodavnog okvira i drugih javnih politika od značaja za unapređenje položaja osetljivih grupa. Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike je okončan, a izrada sličnog dokumenta nije predviđena, dok je sprovođenje strukturnih reformi u oblasti socijalne zaštite i inkluzije definisanih Programom ekonomskih reformi već nekoliko godina ocenjeno kao ograničeno (*limited*), nedovoljno (*insufficient*) ili delimično (*partial*) implementirano od strane Evropske komisije.⁴

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije pokrenuo je inicijativu za izradu analitičkog osvrta na položaj osetljivih grupa u kontekstu pristupanja EU sa sledećim ciljem:

- da se poveća vidljivost izazova sa kojima se suočavaju ranjive društvene grupe u Republici Srbiji;
- da se informišu zainteresovane strane o trenutnim procesima u razvoju strateškog i zakonskog okvira u oblasti socijalnog uključivanja;
- da se podstakne dijalog i saradnja na ispunjavanju obaveza u procesu pristupanja Srbije EU u oblasti socijalnog uključivanja.

Serija informativno-analitičkih pregleda stanja o položaju ranjivih grupa u kontekstu ispunjavanja obaveza u procesu evropskih integracija namenjena je širokom krugu zainteresovanih strana: donosiocima odluka, državnoj administraciji i zaposlenima u jedinicama

lokalne samouprave, razvojnim partnerima, organizacijama civilnog društva, akademskoj zajednici, novinarima/kama i drugim akterima.

Pregled stanja obuhvata sledeće osetljive grupe: osobe sa invaliditetom, LGBTI, žene, deca, stariji, mladi, Romi i Romkinje, nacionalne manjine, izbeglice i interno raseljena lica i osobe koje žive sa HIV-om. Ova analiza tiče se položaja žena i rodne ravnopravnosti u procesu pristupanja Srbije Evropskoj uniji.

Položaj žena i rodna ravnopravnost u Republici Srbiji

Žene u Srbiji imaju ista prava kao i muškarci, ali je njihov položaj lošiji. Sva istraživanja na ovu temu sprovedena u Srbiji poslednjih decenija, pokazuju da su žene diskriminisane na osnovu pola i roda, da su u lošijem položaju od muškaraca, kako u javnoj tako i u privatnoj sferi života, da su izložene diskriminatornim rodnim stereotipima i nasilju. Takođe, žene su manje zaposlene iako su obrazovanije, rade na slabije plaćenim poslovima, opterećene su radom u domaćinstvu i brigom o deci više od muškaraca, a manje učestvuju u odlučivanju.⁵

Komitet za eliminisanje diskriminacije žena (CEDAW) u svojim Zaključnim razmatranjima u vezi sa Četvrtim periodičnim izveštajem Republike Srbije o primeni Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (2013-2018),⁶ pozitivno je ocenio unapređenje zakonodavnog i strateškog okvira za unapređenje položaja žena i zabranu diskriminacije. CEDAW komitet je, međutim, skrenuo pažnju na i dalje nepovoljan položaj žena u Republici Srbiji u mnogim oblastima. Zaključna razmatranja

CEDAW komiteta sadrže veliki broj preporuka, uključujući i preporuke koje su u potpunosti ponovljene iz prethodnih zaključnih zapažanja (privremene posebne mere, zapošljavanje, zdravlje i zdravstvena zaštita, diskriminatorni rodni stereotipi), što ukazuje da preduzete mere u cilju ispunjavanja prethodno dobijenih preporuka nisu bile dovoljno delotvorne, a što se dalje negativno odražava na položaj žena i ostvarivanje njihovih prava.⁷

Da ima prostora za dalje unapređenje položaja žena u Republici Srbiji ukazuju i vrednosti međunarodnih indeksa koji mere ravnopravnost polova.

Indeks rodne ravnopravnosti, koji se izračunava na osnovu metodologije Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost (*European Institute of Gender Equality – EIGE*), predstavlja instrument kojim se prate rodne nejednakosti u zemljama Evropske unije (EU) i meri rodnu ravnopravnost na skali od 1 (potpuna neravnopravnost) do 100 (potpuna ravnopravnost).⁸ Vrednost Indeksa rodne ravnopravnosti za Republiku Srbiju 2021. godine, izračunatog na osnovu podataka za 2018. godinu, (58) ukazuje na kontinuiran, mada spor, progres u unapređivanju rodne ravnopravnosti. U odnosu na prvi Indeks rodne ravnopravnosti (izračunat na osnovu podataka za 2014. godinu), zabeleženo je povećanje vrednosti indeksa za 5,6 poena. Ipak, ukoliko se napredak bude nastavio ovim tempom, biće potrebno još 59 godina do dostizanja pune rodne ravnopravnosti u Srbiji. Republika Srbija najbolje rezultate postigla je u domenu zdravlja (vrednost indeksa 84,1) i u domenu rada (69,4), a najlošije u domenu moći (46,5).⁹ U odnosu na prosek EU, Srbija zaostaje 9,4 poena, a u

odnosu na Švedsku, koja beleži najbolje rezultate u EU, čak 25,8 poena. Kada se podaci posmatraju po domenima indeksa, Republika Srbija zaostaje za prosekom EU u svim domenima indeksa rodne ravnopravnosti. Najmanje razlike su u domenima rada i zdravlja (2, odnosno 3,7), a najviše u domenu novca (21,9).¹⁰

Indeks polova Ciljeva održivog razvoja (COR) predstavlja najopsežnije sredstvo za merenje ukupnog napretka ka rodnoj ravnopravnosti koji je usklađen sa ciljevima održivog razvoja Ujedinjenih nacija. Indeks polova COR u 2019. godini za Republiku Srbiju iznosi 74,9 i svrstava je na 34. mesto od 129 zemalja. Mesto broj 1 zauzela je Danska sa vrednošću indeksa 89,3.¹¹

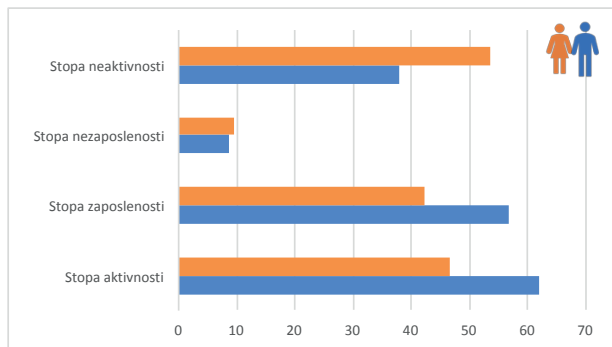
Socio-ekonomski položaj žena u Republici Srbiji

U okviru ovog poglavlja bavimo se socio-ekonomskim položajem žena u Republici Srbiji kroz sagledavanje njihovog položaja na tržištu rada, u obrazovnom, zdravstvenom i sistemu socijalne zaštite, te sagledavanje incidence i prevalence nasilja prema ženama.

Tržište rada

U Republici Srbiji se kontinuirano beleže više stope zaposlenosti i aktivnosti kod muškaraca, dok su stope nezaposlenosti i neaktivnosti više kod žena. Tokom 2020. godine, kao i prethodnih godina, stopa aktivnosti muškaraca starijih od 15 godina bila je za skoro 15 procentnih poena (pp) viša od stope aktivnosti žena (60% naspram 45,5%). Značajna razlika u aktivnosti rezultirala je jazom u pogledu zaposlenosti te je stopa zaposlenosti žena iznosila 42,1%, dok je stopa zaposlenosti muškaraca iznosila 56,6%.

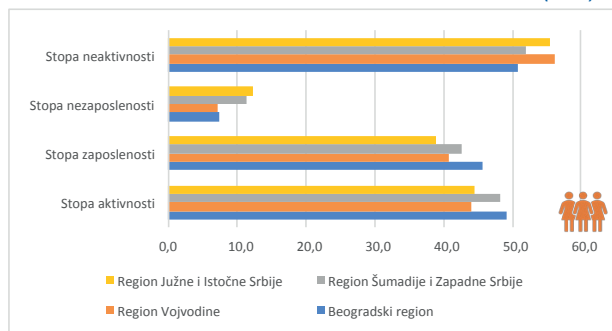
Grafikon 1. Osnovni indikatori tržišta rada 2020. godine. (u %)

Izvor: ARS, RZS

Razlike u okviru osnovnih indikatora tržišta rada primetne su i kada se posmatra samo ženski deo radne snage. Regionalno posmatrano, najbolje rezultate beleži Beogradski region, dok je Region Južne i Istočne Srbije beležio najnižu stopu zaposlenosti i najvišu stopu nezaposlenosti. Prema starosti, najugroženije su mlade žene uzrasta 15-24 godine. Njihova stopa zaposlenosti, tokom 2020. godine, iznosila je 14,9%, dok im je stopa nezaposlenosti bila 29,5%, u poređenju sa 54,8%, odnosno 9,9%, koliko su iznosile stopa zaposlenosti i nezaposlenosti žena radnog uzrasta (15-64 godine).

Grafikon 2. Regionalni prikaz osnovnih indikatora tržišta rada za žene, 2020. (u %)

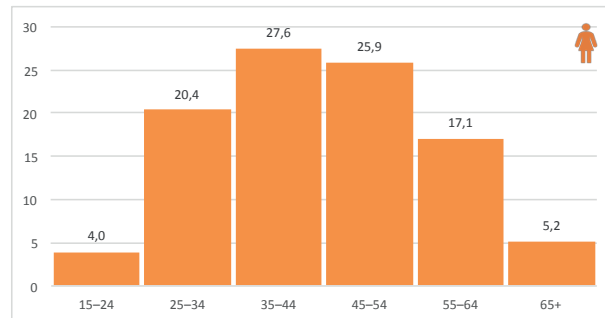

Izvor: ARS, RZS

U kontingentu zaposlenih žena dominiraju žene starosti 35-54 godina, dok je udeo starijih žena (55-64 godina) značajno niži.

Prema broju zaposlenih žena, prednjače Region Šumadije i Zapadne Srbije i Beogradski region, dok je najmanje zaposlenih žena u Regionu Južne i Istočne Srbije. Ženama su poslovi znatno dostupniji u gradskim sredinama, te je gotovo 60% zaposlenih žena zaposleno u gradovima.

Grafikon 3. Starosna struktura zaposlenih žena, 2020. (u %)

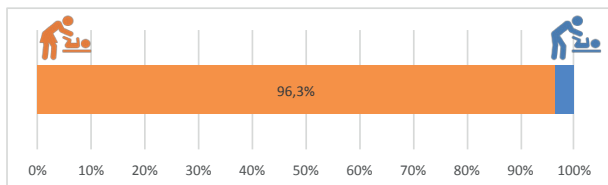
Izvor: ARS, RZS

Neaktivnost kod žena stabilizovala se na nivou od oko 53% u prethodnom petogodišnjem periodu. Istovremeno, neaktivnost muškaraca kreće se između 37% i 38%. Neaktivnost žena na tržištu rada prouzrokuje veliki broj faktora, među kojima se izdvajaju: 1) obavljanje kućnih poslova za koje nisu plaćene, uključujući brigu o deci, bolesnim i/ili starijim osobama u domaćinstvu; 2) neadekvatna podrška u usklađivanju radnih i porodičnih obaveza; 3) diskriminatorско ponašanje poslodavaca prema mladim ženama; 4) postojeće razlike u platama; 5) niža zakonska starosna granica za odlazak u penziju; i 6) postojanje zakonske minimalne osnovice za doprinose za socijalno osiguranje, što obeshrabruje zapošljavanje sa nepunim radnim vremenom. Iako je zakonodavstvom odobreno i porodijsko odsustvo i odsustvo radi nege deteta za očeve, i dalje postoje stereotipne, rodno zasnovane predrasude da su briga o deci i obavljanje kućnih poslova odgovornost

žene. Nedostatak državnih službi koje su zadužene za brigu o deci u ruralnim područjima povećava obim kućnih poslova koje žene obavljaju, a za koje nisu plaćene.

Kao što je navedeno, razlozi koji prouzrokuju višu neaktivnost žena su mnogobrojni, ali se najviše ističu briga o deci i odraslim nesposobnim licima i drugi porodični razlozi – 2020. godine 9,7% neaktivnih žena navodi ova dva razloga kao razlog neaktivnosti, naspram 1,6% neaktivnih muškaraca.

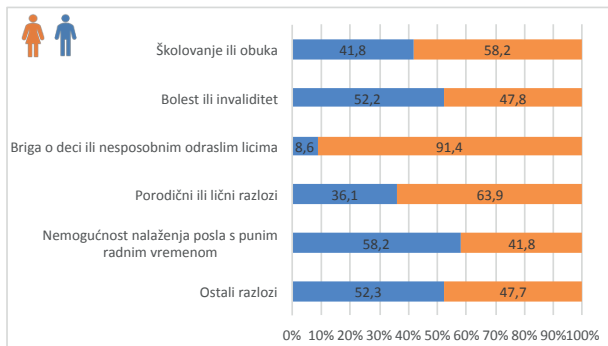
Grafikon 4. Neaktivna lica koja ne traže posao zbog brige o deci ili odraslim nesposobnim licima, prema polu, 2020. (u %)

Izvor: ARS, RZS

Kada su zaposlene, žene, takođe, zbog brige o deci ili nesposobnim odraslim licima, u većoj meri koriste opciju rada kraće od punog radnog vremena od muškaraca.

Grafikon 5. Zaposleni sa kraćim radnim vremenom, prema razlozima i polu, 2020. (u %)

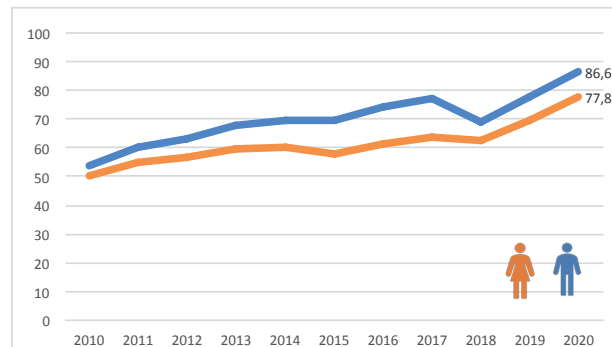

Izvor: ARS, RZS

Nepovoljniji položaj žena na tržištu rada ogleda se i kroz platni jaz između muškaraca i žena.¹² Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, 2018. godine platni jaz u Republici Srbiji iznosio je 8,8%. Platni jaz najizraženiji je kod lica niskog nivoa kvalifikacija¹³, starosti 30-39 i 40-49 godina. Prema zanimanjima, najveći platni jaz zabeležen je kod zanatlija, inženjera, stručnih saradnika i tehničara, te kod umetnika.

Septembra 2020. godine prosečna bruto zarada žena bila je 89,8% prosečne bruto zarade muškaraca i iznosila je 77,826 dinara. Razlika između prosečnih zarada žena i muškaraca bila je najizraženija 2017. godine, kada je zarada žena iznosila tek 82% zarade muškaraca.

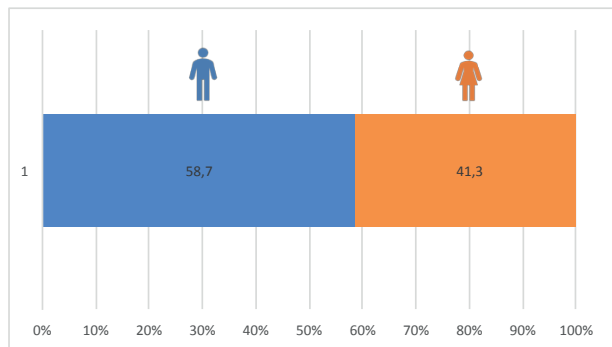
Grafikon 6. Kretanje bruto zarada, prema polu, (u 000 din.)

Izvor: Statistika zarada, RZS

Ovom disparitetu u zaradama, u značajnoj meri doprinose i pozicije na kojima su muškarci i žene zaposleni. Prema podacima RZS, 2020. godine na pozicijama koje podrazumevaju kontrolu i upravljanje radom makar jednog zaposlenog radnika (osim pripravnika) u većini slučajeva bili su muškarci.

Grafikon 7. Zaposleni na rukovodećim mestima, prema polu, 2020. (u %)

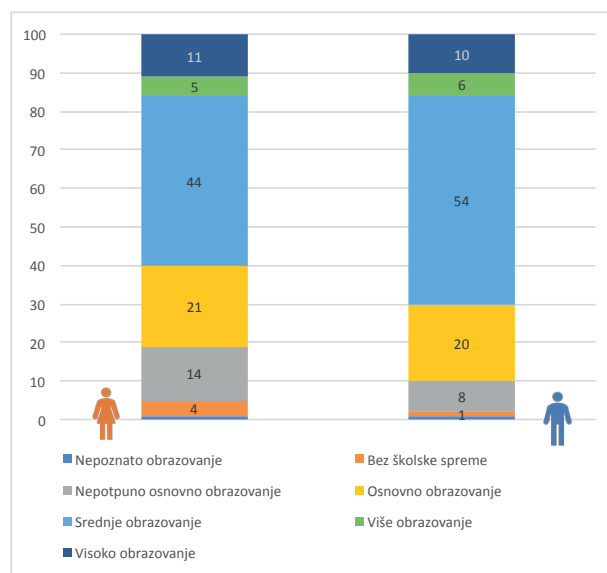
Izvor: ARS, RZS

Obrazovanje

Prema rezultatima Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2011. godine, 3,1% žena starosti 10 i više godina bilo je nepismeno (naspram 0,7% muškaraca). Istovremeno, 53% žena i 49% muškaraca, starosti 15 i više godina, bilo je kompjuterski nepismeno.

Struktura stanovništva starosti 15 i više godina prema školskoj spremi otkriva da je udeo žena i muškaraca sa višim i visokim obrazovanjem izjednačen, dok je udeo žena bezškole i sa nepotpunom osnovnom školom dvostruko veći od istovetnog udela muškaraca. Žene u manjoj meri završavaju i srednje obrazovanje.

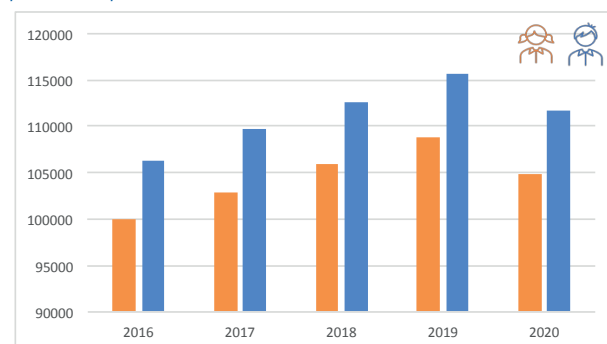
Grafikon 8. Stanovništvo starosti 15 i više godina, prema školskoj spremi i polu, 2011.

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova, RZS

Broj dece upisane u predškolsko obrazovanje beležio je konstantan rast u prethodnom periodu (sa izuzetkom 2020. godine, koja je specifična i zbog pandemije virusa Covid-19). Obuhvat devojčica i dečaka starosti 0-6 godina predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem bio je istovetan 2020. godine i iznosio je 48%.

Grafikon 9. Deca u predškolskom vaspitanju, prema polu

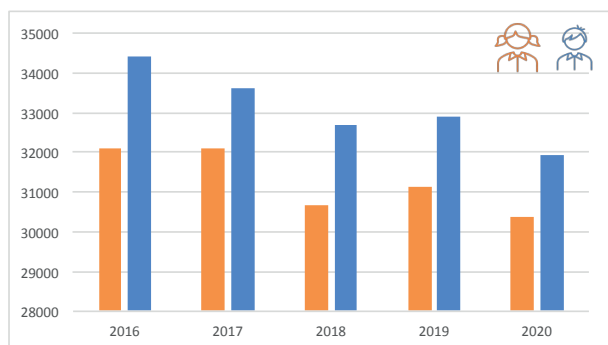

Izvor: Statistika obrazovanja, RZS

Broj devojčica upisanih u prvi razred osnovne škole niži je u poređenju sa

upisanim brojem dečaka, što je u skladu sa polnom strukturom stanovništva uzrasta 7 godina. Obuhvat devojčica starosti 7 godina redovnim osnovnim obrazovanjem bio je neznatno veći od obuhvata dečaka istog uzrasta (94,8% naspram 94,3%).

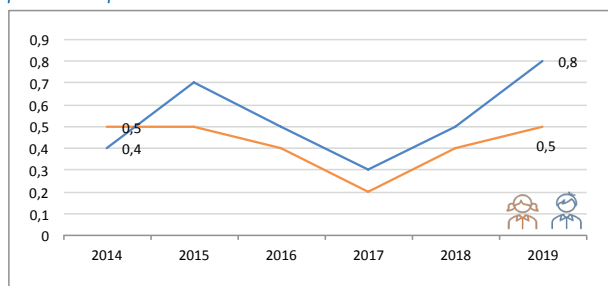
Grafikon 10. Deca upisana u prvi razred osnovne škole, prema polu

Izvor: Statistika obrazovanja, RZS

U pogledu završavanja osnovne škole, devojčice prethodnih godina beleže bolje rezultate. Stopa odustajanja od školovanja u redovnim osnovnim školama kod devojčica, 2019. godine se vratila na nivo iz 2014. i iznosila je 0,5%. Istovremeno, stopa odustajanja dečaka od osnovnog obrazovanja duplirala se i 2019. godine iznosila je 0,8%.

Grafikon 11. Stopa odustajanja od školovanja u redovnim osnovnim školama, prema polu

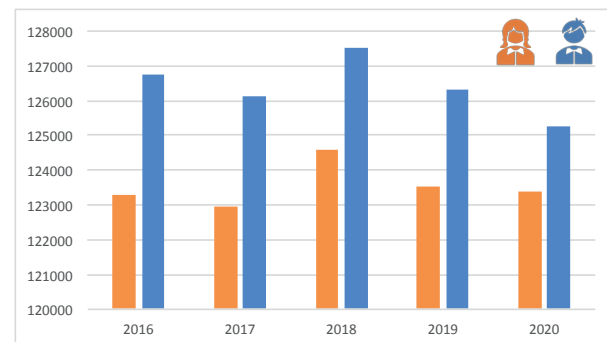

Izvor: Statistika obrazovanja, RZS

Prema podacima o upisanoj deci u srednje škole, broj dečaka, iz godine u godinu, je veći od broja devojčica u srednjem obrazovanju. Za razliku od obuhvata prvim

razredom osnovne škole, obuhvat prvim razredom srednje škole neznatno je veći kod dečaka (92,8%) nego kod devojčica (92%). Devojčice značajno više upisuju gimnaziju, nešto više četvorogodišnje srednje škole, dok dečaci više upisuju trogodišnje srednje škole.

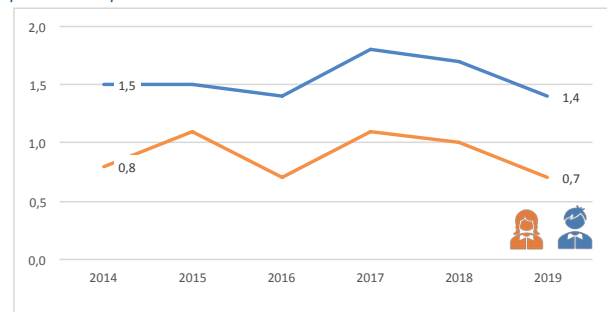
Grafikon 12. Deca upisana u srednju školu, prema polu

Izvor: Statistika obrazovanja, RZS

Devojčice su bile uspešnije od dečaka u završavanju srednjoškolskog obrazovanja u prethodnom periodu. Svega 0,7% devojčica (naspram 1,4% dečaka) je 2019. godine odustalo od školovanja u redovnim srednjim školama.

Grafikon 13. Stopa odustajanja od školovanja u redovnim srednjim školama, prema polu

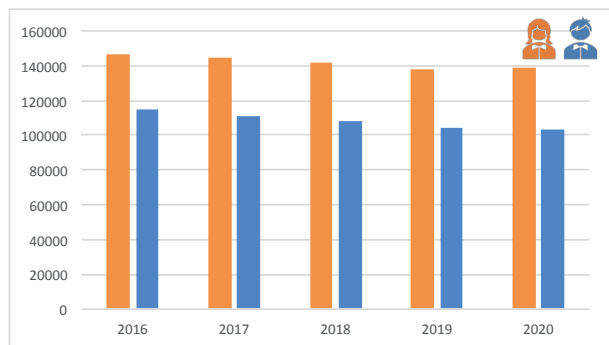

Izvor: Statistika obrazovanja, RZS

Prema podacima RZS, u školskoj 2020/21. godini, na svim visokoškolskim ustanovama i na svim nivoima studija u Republici Srbiji upisano je 241.605

studenata. Od ukupnog broja upisanih 102.870 studenata (42,6%) muškog je pola, a 138.735 (57,4%) ženskog pola.¹⁴ U kalendarskoj 2020. godini u Republici Srbiji na svim visokoškolskim ustanovama i na svim nivoima studija diplomirao je 41.331 student. Od ukupnog broja diplomiranih studenata 16.488 ili 39,9% su muškarci, a 24.843 ili 60,1% su žene.¹⁵

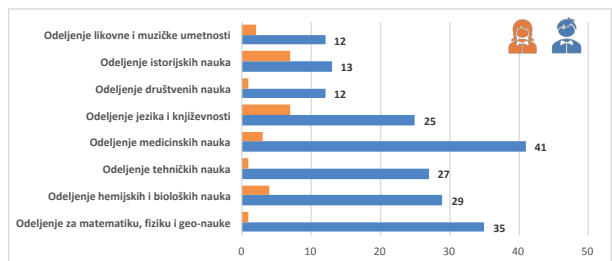
Grafikon 14. Upisani studenti na visokim školama i fakultetima, prema polu

Izvor: Statistika obrazovanja, RZS

Premda podaci RZS pokazuju da je, iz godine u godinu, više žena upisanih na visokim školama i fakultetima, te da više žena završava upisani fakultet¹⁶ i da više žena završi doktorske studije¹⁷, žene se u mnogo manjoj meri bave naučno-istraživačkim radom a među članovima Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) i dalje dominiraju muškarci.

Grafikon 15. Članovi SANU, prema polu, 2020.

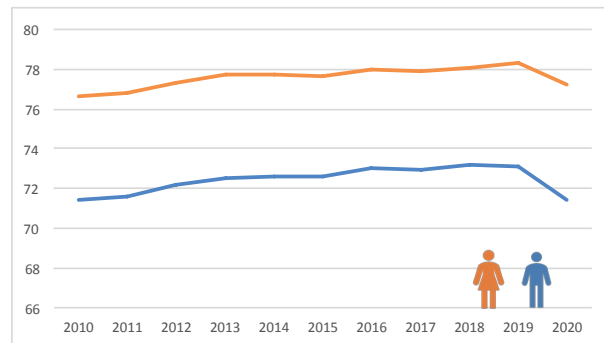

Izvor: Žene i muškarci u Republici Srbiji, RZS prema Evidenciji SANU

Zdravlje i zdravstvena zaštita

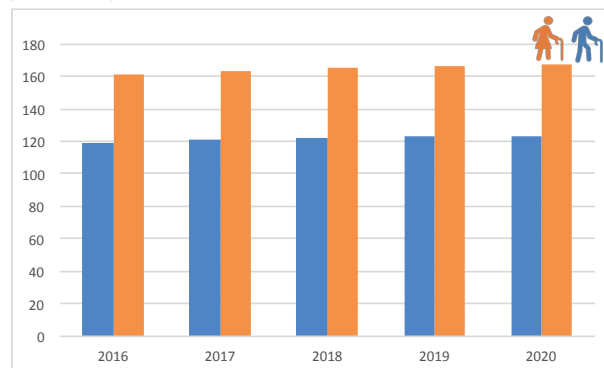
Prosečna starost žena u Republici Srbiji 2020. godine iznosila je 44,8 godina, što je za 2,8 godina više od prosečne starosti muškaraca. Žene beleže i duže očekivano trajanje života, 77,2 godine naspram 71,4 godina kod muškaraca. Istovremeno indeks starenja¹⁸ žena bio je značajno veći od indeksa starenja muškaraca. Visoke vrednosti ovog indeksa ukazuju na to da će se prosečna starost u narednim godinama povećavati. Ukoliko ovome dodamo i podatak da je indeks zavisnosti starijih od 65 godina¹⁹, takođe viši kod žena nego kod muškaraca, možemo zaključiti da je neophodno u narednom periodu fokus javnih politika usmeriti ka starijim ženama i uslovima njihovog života i zdravlja.

Grafikon 16. Očekivano trajanje života, prema polu

Izvor: Vitalna statistika, RZS

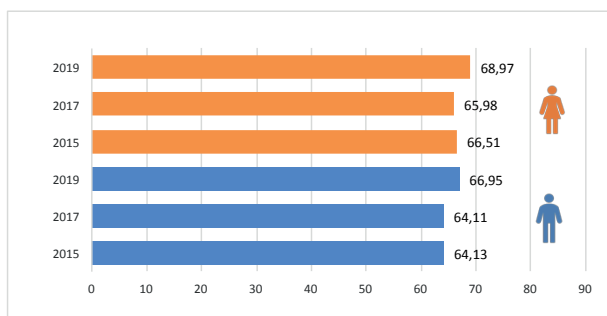
Grafikon 17. Indeks starenja stanovništva, prema polu

Izvor: Demografski indikatori, RZS

Rezultati Istraživanja o prihodima i uslovima života (SILK) ukazuju na to da je zdravstveno stanje žena nešto bolje od zdravstvenog stanja muškaraca. Žene u proseku dožive 69 zdravih godina života, dok život bez bolesti kod muškaraca u proseku traje 2 godine kraće. Sa druge strane lična percepcija zdravlja lošija je kod žena – 54,7% žena ocenilo je 2019. godine svoje zdravlje kao dobro ili veoma dobro (naspram 63,6% muškaraca). Istovremeno 18,4% žena i 12,7% muškaraca svoje zdravlje ocenilo je kao loše i veoma loše.

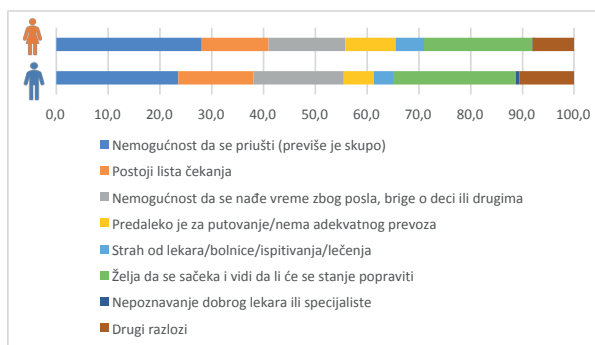
Grafikon 18. Zdrave godine života, prema polu

Izvor: Žene i muškarci u Republici Srbiji, RZS

U pogledu dostupnosti zdravstvene zaštite, žene su podjednako ugrožene kao i muškarci – 10,2% predstavnika oba pola imalo je potrebu za lekarom, a nije ga posetilo tokom 2019. godine. Razlozi za neodlazak kod lekara se međutim značajno razlikuju između muškaraca i žena. Žene u većoj meri ne mogu da priušte odlazak kod lekara i nemaju adekvatan prevoz do lekara, dok su muškarci skloniji da čekaju da se stanje samo promeni i zbog posla ne stižu da posete lekara.

Grafikon 19. Glavni razlog neodlaska kod lekara, prema polu, 2019.

Izvor: Žene i muškarci u Republici Srbiji, RZS

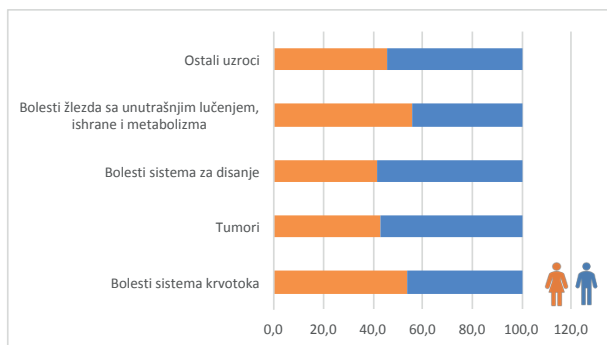
Rezultati Istraživanja zdravlja stanovništva Srbije (EHIS) koje je RZS sproveo 2019. godine, ukazuju da su žene (starosti 15 i više godina) u većoj meri obolevale od hroničnih nezaraznih bolesti – 52,9% žena prema 44,5% muškaraca. Bolesti koje su u 2019. godini bile značajno češće kod žena su: povišen krvni pritisak (32,3% kod žena i 26,7% kod muškaraca), deformitet donje kičme ili drugi hronični problem sa leđima (20,4% kod žena i 13,7% kod muškaraca), vratni deformitet ili drugi hronični problem sa vratnom kičmom (15,9% kod žena i 8,0% kod muškaraca), povišene masnoće u krvi (13,1% kod žena i 8,4% kod muškaraca), artroza (9,4% kod žena i 4,2% kod muškaraca), koronarna bolest srca ili angina pektoris (10,2% kod žena i 7,4% kod muškaraca) i alergije (8,8% kod žena i 5,8% kod muškaraca). Nije uočena značajna razlika u učestalosti javljanja među polovima za sledeće hronične bolesti i stanja: šećernu bolest, astmu, urinarnu inkontinenciju, hronični bronhitis i cirozu jetre. Kod muškaraca su značajno češće bili zastupljeni infarkt miokarda i moždani udar.²⁰

Mentalno zdravlje predstavlja jednu od osnovnih komponenti zdravlja pojedinca i ima značajan udeo u opterećenju bolestima. Simptomi depresije su bili

prisutni u značajno većem procentu kod žena (2,8%) nego muškaraca (1,5%).

Vodeći uzroci smrtnosti kod žena, kao i kod muškaraca, su bolesti sistema krvotoka, zatim tumori i ostali uzroci. Kada se posmatra struktura umrlih prema vodećim uzrocima smrti, žene više umiru od bolesti sistema krvotoka i bolesti žlezda sa unutrašnjim lučenjem, ishrane i metabolizma, dok muškarci više umiru od tumora i bolesti sistema za disanje.

Grafikon 20. Umrli prema vodećim uzrocima smrti, prema polu, 2019.

Izvor: Žene i muškarci u Republici Srbiji, RZS

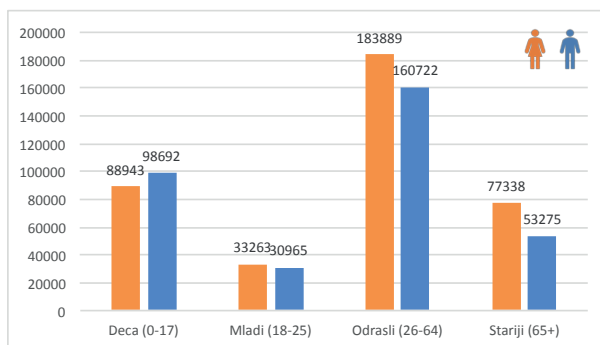
Socijalna zaštita

Stopa rizika od siromaštva žena u Republici Srbiji 2019. godine bila je iznad proseka i iznosila je 23,6%. Siromaštvom su najviše bile pogođene devojčice do 17 godina starosti (stopa rizika od siromaštva 29,3%) i žene starosti 18-24 godina (stopa rizika od siromaštva 26%).²¹ U cilju obezbeđenja minimalnog životnog standarda, u Republici Srbiji dodeljuju se dva osnovna materijalna davanja: novčana socijalna pomoć i dečji dodatak. Prema podacima Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja (MRZBSP) u decembru 2020. godine pravo na novčanu socijalnu pomoć (NSP) koristilo je 90.028 porodica, odnosno 218.166 lica, što je za 3,9% manje nego prethodne godine.

Broj korisnika NSP je u periodu od pet godina smanjen za 11%. S obzirom da se NSP dodeljuje porodicama, MRZBSP ne objavljuje podatke o polnoj strukturi korisnika NSP, tako da nije moguće izvesti zaključke o adekvatnosti targetiranja ovog materijalnog davanja prema polu.

U toku 2020. godine na evidenciji centara za socijalni rad (CSR) bilo je ukupno 727.087 korisnika, što predstavlja 10,2% ukupnog broja stanovnika Republike Srbije.²² U ukupnom broju korisnika preovlađuju žene, a samo u kategoriji dece primetan je veći udeo dečaka u odnosu na devojčice.

Grafikon 21. Korisnici na evidenciji CSR, prema starosti i polu, 2020.

Izvor: Izveštaj o radu CSR za 2020. godinu, RZSZ

Među decom korisnicima CSR dominiraju deca iz materijalno ugroženih porodica, te deca čiji se roditelji spore oko načina vršenja roditeljskog prava. U kategoriji odraslih korisnika CSR najzastupljenija je grupa materijalno ugroženih korisnika, a slede osobe sa invaliditetom i žrtve nasilja.

Nasilje prema ženama

Nasilje prema ženama u Republici Srbiji veoma je rasprostranjeno. Na ovu činjenicu ukazuju rezultati kvantitavnog istraživanja koje je OEBS sproveo 2018. godine na reprezentativnom uzorku žena

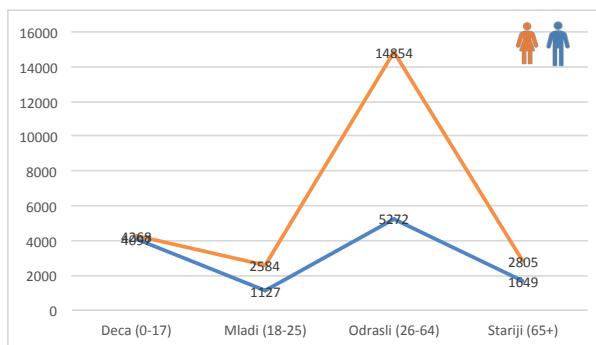
starosti 18 do 74 godina koje žive u Republici Srbiji.²³ Prema ovom istraživanju 62% ispitanih žena doživelo je neki vid nasilja nakon svoje 15. godine, a 25% ih je doživelo nasilje tokom 12 meseci koji su prethodili istraživanju. Istraživanje je takođe ukazalo na niske stope prijavljivanja nasilja policiji i drugim nadležnim organima, te potvrdilo rodne stereotipe i predrasude koji doprinose neprijavljivanju nasilja. Čak 29% ispitanica smatra da je nasilje u porodici privatna stvar, dok 19% smatra da nasilje često izaziva sama žrtva.²⁴

Praćenje fenomena nasilja prema ženama još uvek se zasniva na ad-hoc istraživanjima ili na bazi delimičnih, neobjedinjenih evidencija nadležnih institucija. Još uvek nije uspostavljena centralna evidencija o slučajevima nasilja u porodici koju bi, u skladu sa Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, trebalo da vodi Republičko javno tužilaštvo, što bi umnogome olakšalo sagledavanje i praćenje podataka koji potiču iz različitih izvora (policije, tužilaštva, sudova i centara za socijalni rad).²⁵

Podaci o događajima nasilja u porodici i preduzetim merama iz nadležnosti centara za socijalni rad

Ukupan broj prijava nasilja je u kontinuiranom porastu u prethodnih deset godina. U 2020. godini u CSR je evidentirano 36.656 prijava nasilja u porodici. U velikoj većini slučajeva žrtve nasilja su žene. U svim starosnim kategorijama brojnije su prijave nasilja nad osobama ženskog pola.²⁶

Grafikon 22. Prijave nasilja u CSR, prema starosti i polu, 2020.

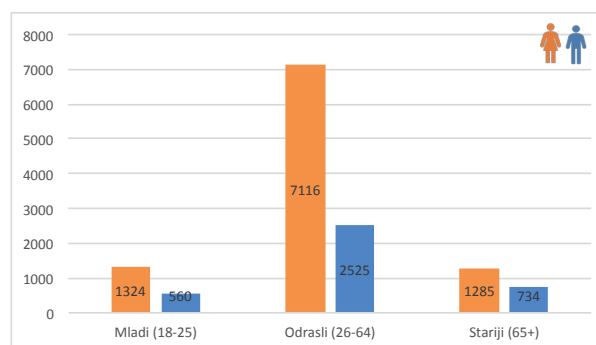

Izvor: Izveštaj o radu CSR za 2020. godinu, RZSZ

Prema Porodičnom zakonu, nasilje u porodici ispoljava se u različitim oblicima: fizičko, psihičko, seksualno i ekonomsko nasilje.

Broj prijava fizičkog nasilja nad punoletnim osobama u 2020. godini iznosi 13.544. Od ukupnog broja prijava za fizičko nasilje nad punoletnim korisnicima u 2020. godini, 71,8% prijava čine slučajevi rodno zasnovanog nasilja prema ženama.²⁷

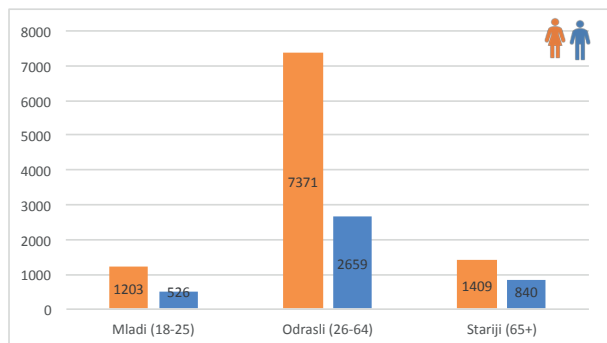
Grafikon 23. Prijave fizičkog nasilja nad punoletnim korisnicima CSR, prema starosti i polu, 2020.

Izvor: Punoletni u sistemu socijalne zaštite u 2020. godini, RZSZ

U 2020. godini prijavljeno je 14.008 punoletnih žrtava psihičkog nasilja. Udeo prijave psihičkog nasilja nad punoletnim ženama u ukupnom broju prijava u 2020. godini iznosio je 71,3%.²⁷

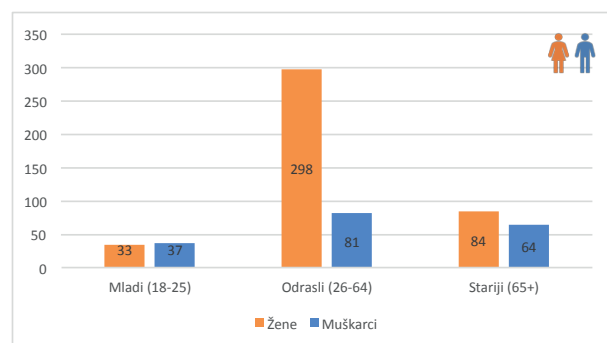
Grafikon 24. Prijave psihičkog nasilja nad punoletnim korisnicima CSR, prema starosti i polu, 2020.

Izvor: Punoletni u sistemu socijalne zaštite u 2020. godini, RZSZ

Podaci pokazuju da je u 2020. godini u CSR evidentirano 595 prijava za ekonomsko nasilje nad punoletnim korisnicima. Žene su češće žrtve ekonomskog nasilja u svim starosnim kategorijama. Udeo žena u ukupnom broju prijava ekonomskog nasilja nad punoletnim korisnicima u 2020. godini iznosio je 69,5%.²⁸

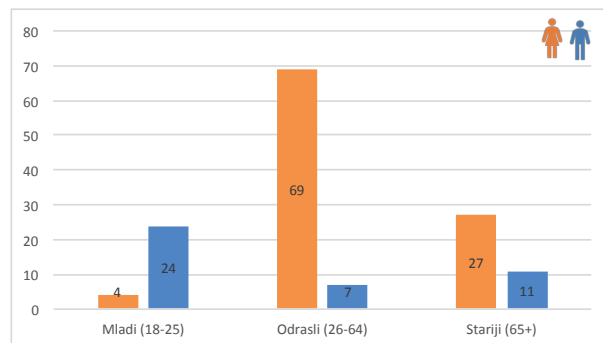
Grafikon 25. Prijave ekonomskog nasilja nad punoletnim korisnicima CSR, prema starosti i polu, 2020.

Izvor: Punoletni u sistemu socijalne zaštite u 2020. godini, RZSZ

U 2020. godini evidentirane su 142 prijave za seksualno nasilje nad punoletnim osobama. Žene su češće žrtve seksualnog nasilja u svim starosnim kategorijama, a u 2020. godini udeo prijava u kojima je žena žrtva seksualnog nasilja iznosio je 70,4%.³⁰

Grafikon 26. Prijave seksualnog nasilja nad punoletnim korisnicima CSR, prema starosti i polu, 2020.

Izvor: Punoletni u sistemu socijalne zaštite u 2020. godini, RZSZ

Sistem socijalne zaštite ima na raspolaganju nekoliko različitih usluga namenjenih žrtvama nasilja: usluge smeštaja u prihvatilišta, usluge svratišta, usluge SOS telefona za žene sa iskustvom nasilja i usluga stanovanja uz podršku.

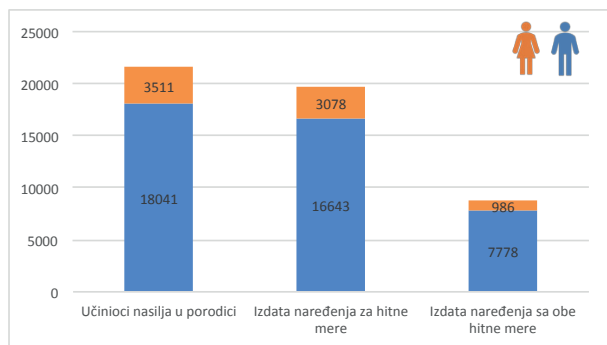
Broj korisnika koji je u 2020. godini koristio usluge smeštaja u prihvatilištu za žrtve nasilja je 259, od čega je 50% korisnika punoletno. U 2020. godini usluge smeštaja u prihvatilište za žrtve nasilja koristile su isključivo žene.³¹ Ukupan broj poziva SOS telefona za žene žrtve nasilja u 2020. godini iznosio je 17.176, a ukupan broj korisnica je 2.682 od čega je 2.642, odnosno 98,5% punoletno. Dominiraju žene starosti od 26 do 49 godina sa udelom od 64,3%, dok je najmanji udeo žena starosti preko 80 godina koji iznosi 4,1%.³² U 2020. godini samo jedan licencirani pružalac pružao je uslugu stanovanja uz podršku i to za 11 žena žrtava trgovine ljudima. 33

Podaci o događajima nasilja u porodici i preduzetim merama iz nadležnosti policije

Ukupni broj događaja nasilja u porodici koje je registrovala policija u 2020. godini bio je 26.818.³⁴ Policija je u 2020. godini izdala 19.721 naređenje za hitne mere,³⁵ odnosno u 73,5% događaja.³⁶ Tokom 2020. godine, policija je izdala 8.764 naređenja sa obe hitne mere (mera privremenog udaljenja učinioca iz stana i mera privremene zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu nasilja i prilazi joj). Ukupan broj hitnih mera privremenog udaljenja bio je 9.080, odnosno 50,2% svih naređenja.

Iz evidencija koje vodi MUP o polu za učinioce nasilja u porodici, u 2020. godini bio je 18.041 učinilac muškog pola (83,7%) i 3.511 učinilaca nasilja u porodici ženskog pola (16,3%). Učiniocima nasilja muškog pola izrečeno je 84,4%, dok je učiniocima nasilja ženskog pola izrečeno je 15,6% policijskih naređenja hitnih mera u 2020. godini.

Grafikon 27. Učinioci i izdata naređenja za hitne mere, po polu, 2020.

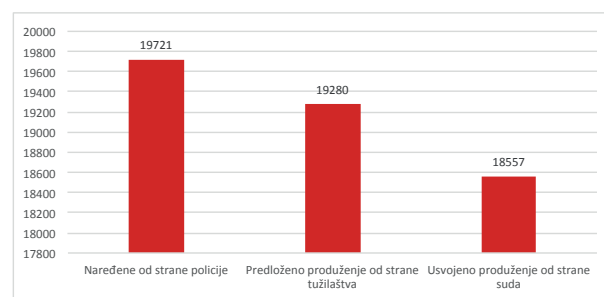
Izvor: Deveti izveštaj o nezavisnom praćenju primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici u Srbiji za period januar – decembar 2020. godine, AŽC

Podaci o nasilju i preduzetim merama iz nadležnosti tužilaštva

Osnovna javna tužilaštva (OJT) u Srbiji u 2020. godini razmatrala su 45.805 slučajeva nasilja u porodici.

OJT su predložila za produženje ukupno 19.280 hitnih mera, što je 97,8% od broja policijskih naređenja. Sud je usvojio 18.557 predloga za produženje hitnih mera, što predstavlja 96,3% predloga i odražava visoku saglasnost između predloga i odluka ova dva organa.³⁷

Grafikon 28. Hitne mere, 2020.

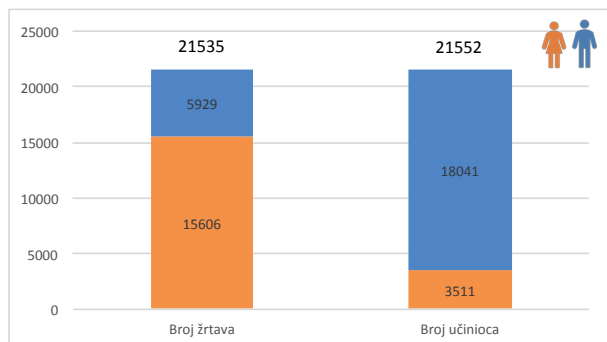
Izvor: Deveti izveštaj o nezavisnom praćenju primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici u Srbiji za period januar – decembar 2020. godine, AŽC

Predstavnici OJT podneli su mali broj tužbi za mere zaštite od nasilja u porodici po službenoj dužnosti (u skladu sa Porodičnim zakonom), samo 213, a to čini tek 1,1% od broja usvojenih predloga za produženje hitnih mera. Broj usvojenih tužbi za mere zaštite nije uporediv sa brojem predloga i iznosi samo 69, što je posledica, pored neefikasnosti parničnih postupaka, i vanrednih okolnosti rada sudova u vreme pandemije virusa Covid-19, potvrđujući da se na zaštitni efekat ovih mera (dugoročniju zaštitu žrtava) nije moglo računati u 2020. godini.

Evidenciju o oštećenim licima (žrtvama) vodi Republičko javno tužilaštvo (RJT), a kada je reč o nasilju u porodici u Republici

Srbiji u 2020. godini evidentirano je 21.535 žrtava, neznatno manje od broja učinilaca nasilja (koje je registrovala policija). Žene su bile žrtve prijavljenog nasilja u porodici u 15.606 (72,5%), a muškarci su bili registrovane žrtve nasilja u porodici u 5.929 slučajeva (27,5%).³⁸

Grafikon 29. Broj žrtava i učinioaca nasilja u porodici, prema polu, 2020.

Izvor: Deveti izvještaj o nezavisnom praćenju primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici u Srbiji za period januar – decembar 2020. godine, AŽC

Zakonodavni i strateški okvir u Republici Srbiji

Zakonodavni okvir

Krovni zakon koji uređuje oblast rodne ravnopravnosti i u najvećoj meri utiče na položaj žena u Republici Srbiji, je Zakon o rodnoj ravnopravnosti,³⁹ usvojen 2021. godine. Ovim zakonom uređuju se pojam, značenje i mere politike za ostvarivanje i unapređivanje rodne ravnopravnosti, kao i mere za suzbijanje i sprečavanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja, nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Mere za ostvarivanje i unapređivanje rodne ravnopravnosti podrazumevaju stvaranje jednakih mogućnosti za učešće i ravnopravan tretman žena i muškaraca u svim sferama života, poput: rada, zapošljavanja i samozapošljavanja, socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja,

vaspitanja, nauke i tehnološkog razvoja, odbrane i bezbednosti, saobraćaja, zaštite životne sredine, kulture, javnog informisanja, sporta, političkog delovanja i javnih poslova, seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, pristupa robi i uslugama.

Zakonom o rodnoj ravnopravnosti posebno je zabranjena rodna neravnopravnost za vreme odsustva sa rada zbog trudnoće i nege deteta (čl. 33). U tom smislu zabranjen je premeštaj zaposlene koja je na odsustvu sa rada zbog trudnoće, na porodiljskom odsustvu, odsustvu sa rada radi nege deteta i odsustvu sa rada radi posebne nege deteta, na druge poslove ili upućivanje na rad kod drugog poslodavca. Zakonom o rodnoj ravnopravnosti uveden je novi zakonski pojam – seksualno ucenjivanje. Zabranjeno je i do sada bilo seksualno uznemiravanje, a novim zakonom je na spisak nedopuštenih ponašanja dodato i seksualno ucenjivanje na radu ili u vezi sa radom na osnovu pola, odnosno roda koje čine poslodavci, zaposleni ili druga radno angažovana lica prema drugim zaposlenima ili drugim radno angažovanim licima (čl. 32).

Značajna novina koju je doneo Zakon o rodnoj ravnopravnosti u odnosu na postojeće zakone u domenu zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja, jeste da lice koje nije zdravstveno osigurano po bilo kom drugom osnovu, stiče pravo na zdravstveno osiguranje po osnovu neplaćenog rada u kući (vođenje domaćinstva, staranje o podizanju dece, staranje o ostalim članovima porodice), neplaćenog rada na poljoprivrednom imanju i dr. (čl. 28). Ovakvom odredbom načinjen je prvi korak u vrednovanju neplaćenog rada u okviru domaćinstava, koji u velikoj većini obavljaju žene.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti propisuje i upotrebu rodno senzitivnog jezika⁴⁰ (čl. 10) kako bi se uticalo na uklanjanje rodni stereotipa pri ostvarivanju prava i obaveza žena i muškaraca. Upotreba rodno senzitivnog jezika propisana je i u udžbenicima i nastavnom materijalu, kao i u svedočanstvima i diplomama.

U skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti rodno zasnovano nasilje je svaki oblik fizičkog, seksualnog, psihičkog, ekonomskog i socijalnog nasilja koje se vrši prema licu ili grupama lica zbog pripadnosti određenom polu ili rodu, a nasilje prema ženama označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije prema ženama i sva dela rodno zasnovanog nasilja koja dovode ili mogu da dovedu do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno, finansijske povrede ili patnje za žene (čl. 6). Zakon o rodnoj ravnopravnosti predviđa opšte i specijalizovane usluge podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja u koje spadaju usluge psiho-socijalne pomoći, SOS telefona, savetovaništva, sigurnog smeštaja za žrtve nasilja, itd., a koje se pružaju u okviru sistema socijalne zaštite, u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti.

Zakonom o zabrani diskriminacije⁴¹ uređuje se opšta zabrana diskriminacije, oblici i slučajevi diskriminacije, kao i postupci zaštite od diskriminacije. Ovaj zakon eksplicitno zabranjuje diskriminaciju po osnovu pola, roda i rodnog identiteta. Takođe, njime je 2009. godine ustanovljen Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, kao samostalan državni organ, nezavisan u obavljanju poslova zaštite ravnopravnosti. Zakon o radu⁴² i Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti⁴³ zabranjuju bilo kakav vid diskriminacije po osnovu pola i roda na radu, u vezi sa radom i tokom traženja zaposlenja. Zakon o radu

propisuje i niz mera koje treba da doprinesu jednakom položaju žena i muškaraca na radu, a koje se tiču zaštite materinstva, porodijskog odsustva i odsustva sa rada radi nege deteta, kao i radi posebne nege deteta ili druge osobe.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti⁴⁴ koji počiva na načelima poštovanja ljudskih prava, pravičnosti, sveobuhvatnosti i pristupačnosti zdravstvene zaštite, propisuje zabranu diskriminacije u pružanju zdravstvene zaštite po osnovu rase, pola, roda, seksualne orijentacije i rodnog identiteta, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porekla, veroispovesti i sl.

Zakon o socijalnoj zaštiti⁴⁵ iz 2011. godine, takođe se zasniva se na načelu zabrane diskriminacije po osnovu pola, rase, starosti, nacionalne pripadnosti i sl., ali i na načelu najboljeg interesa korisnika, koje podrazumeva uvažavanje, između ostalog, pola i životnog ciklusa korisnika.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja⁴⁶ garantuje deci pravo na zaštitu od bilo kakvog oblika diskriminacije, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Ovaj zakon, takođe, ne toleriše nikakav vid diskriminacije, pa ni diskriminacije po osnovu pola, roda i seksualne orijentacije, u ustanovama obrazovanja i vaspitanja.

Rodno zasnovano nasilje i nasilje prema ženama, kao što je pomenuto, uređeno je Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, dok je nasilje u porodici, pored Zakona o rodnoj ravnopravnosti, uređeno i Zakonom o socijalnoj zaštiti, Porodičnim zakonom⁴⁷, Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici⁴⁸, a određeno je i kao krivično delo i regulisano Krivičnim zakonikom.⁴⁹

Pod nasiljem u porodici Porodični zakon podrazumeva: nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede; izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu; prisiljavanje na seksualni odnos; navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem; ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima; vređanje i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje. Porodični zakon predviđa mogućnost da protiv člana porodice koji vrši nasilje sud može odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici, kojom se privremeno zabranjuje ili ograničava održavanje ličnih odnosa sa drugim članom porodice.

Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici uređuje se sprečavanje nasilja u porodici i postupanje državnih organa i ustanova u sprečavanju nasilja u porodici i pružanju zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici. Zakon propisuje da svako mora bez odlaganja da prijavi slučaj nasilja u porodici ili neposrednu opasnost od njega. Za sprečavanje nasilja u porodici i pružanje zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici i žrtvama krivičnih dela određenih ovim zakonom nadležni su policija, javna tužilaštva, sudovi opšte nadležnosti i prekršajni sudovi, kao nadležni državni organi, i centri za socijalni rad, kao ustanove.

Krivični zakonik Republike Srbije propisuje da se primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice kazni kaznom zatvora od tri meseca do 15 godina (zavisno od težine dela i ishoda počinjenog nasilja u porodici).

Strateški okvir

U skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, mere za unapređenje rodne ravnopravnosti predstavljene su u Strategiji za rodnu ravnopravnost od 2021. do 2030. godine.⁵⁰ Cilj Strategije je prevazilaženje rodnog jaza i ostvarivanje rodne ravnopravnosti kao preduslova za razvoj društva i poboljšanje svakodnevnog života žena i muškaraca, devojčica i dečaka. Vizija koja je planirana da se ostvari Strategijom je rodno ravnopravna Republika Srbija u kojoj su žene i muškarci, devojčice i dečaci, kao i osobe drugačijih rodnih identiteta ravnopravni, imaju jednaka prava i mogućnosti za lični razvoj, pružaju ravnopravan doprinos održivom razvoju društva i preuzimaju jednaku odgovornost za budućnost. Strateški okvir od ključne je važnosti za jačanje kapaciteta institucija i organizacija, poboljšanje koordinacije ključnih aktera i podizanje nivoa svesti građana o rodnoj ravnopravnosti.⁵¹

Izradi i usvajanju nove Strategije za rodnu ravnopravnost prethodila je izrada Ex-post analize, odnosno Završne evaluacije Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine.⁵² Evaluacija je pokazala da je Strategija i dalje u potpunosti relevantna za prioritete u oblasti rodne ravnopravnosti i da odgovara na potrebe različitih društvenih grupa, uključujući i žene iz marginalizovanih i višestruko diskriminiranih grupa. Međutim, evaluacija ukazuje i na neravnomernu efektivnost u implementaciji Strategije u različitim ciljanim oblastima, uz veću efektivnost u urođnjavanju politika, institucija, procesa odlučivanja, budžetiranja, sprečavanja i suzbijanja nasilja nad ženama, a nižu efektivnost u oblastima ekonomskog

osnaživanja žena, unapređivanja položaja žena iz ranjivih grupa, rodno osetljivog obrazovanja. Na efektivnost Strategije uticale su i slabosti prvog Akcionog plana za implementaciju strategije za period 2016-2018, kao i potpuno odsustvo drugog Akcionog plana za period 2019-2020. godine. Kako Strategija nije bila podržana jedinstvenim finansijskim sistemom, niti je uspostavljen mehanizam za praćenje uloženi resursa, evaluacija nije odgovorila na pitanje efikasnosti prethodne Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost. Održivost postignutog, prema nalazima evaluacije, zavisi od institucionalnog sistema, koji postoji, ali je nedovoljno snažan. Osnivanje Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog moglo bi da doprinese jačanju institucionalne strukture za rodnu ravnopravnost.⁵³

Vlada Republike Srbije, 2021. godine, usvojila je Strategiju za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici 2021-2025. Osnovni cilj Strategije je obezbeđenje efikasne prevencije i zaštite od svih oblika nasilja prema ženama i devojčicama i nasilja u porodici i razvijanje sistema usluga podrške žrtvama nasilja. Strategijom su predviđeni načini za postizanje ovih ciljeva, među kojima su razvijanje programa prevencije kroz sve sisteme (obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita i drugi), usvajanje standarda za uslugu programa rada sa učiniocima nasilja prema ženama i nasilja u porodici, uspostavljanje i unapređenje opštih i specijalizovanih usluga podrške (SOS telefoni, sigurne kuće, besplatna pravna pomoć i drugo) za žene žrtve nasilja na celoj teritoriji Srbije.⁵⁴

Tokom 2021. godine započet je i rad na izradi predloga nove Nacionalne strategije

prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2021. do 2030. godine. Novoformirano Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog vodi ovaj proces, uz uključivanje organizacija civilnog društva u posebnu radnu grupu.⁵⁵

Pregled stanja i obaveza u procesu pristupanja EU

Od 2014. godine, Republika Srbija učestvuje u zvaničnim pregovorima o pristupanju EU, pošto je dobila status kandidata 2012. godine. U septembru 2013. godine Vlada je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU i obavezala se da će postepeno usklađivati nacionalno zakonodavstvo sa skupom opštih prava i obaveza koji su obavezujući za sve države članice EU - *acquis communautaire* (*acquis*).

Pitanje rodne ravnopravnosti u okviru procesa pristupanja EU u prvi plan istaknuto je kao međusektorsko pitanje u okviru Programa ekonomskih reformi (ERP).⁵⁶ ERP za period 2021-2023. godine, kao i programi iz prethodnih godina, sve reformske mere sagledava i kroz uticaj na rodnu ravnopravnost, sprovođenjem testa rodne ravnopravnosti. Premda je za većinu strukturnih reformi navedeno da imaju neutralni efekat na rodnu ravnopravnost, pozitivan pomak je učinjen u podizanju svesti o važnosti razmatranja ovih efekata.

Akcioni plan (AP) za Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje⁵⁷, koji je Republika Srbija usvojila 2020. godine predviđao je usvajanje Zakona o rodnoj ravnopravnosti do kraja 2020. godine, što je učinjeno u prvoj polovini 2021. godine. AP za Poglavlje 19, predviđao je takođe usvajanje AP za sprovođenje Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost za

period 2019–2020. godine. Iako je proces izrade bio pokrenut (izrađen je nacrt, sprovedena javna rasprava u pet gradova Republike Srbije), AP nikada nije usvojen, a period važenja Strategije samo je istekao. Nova Strategija za rodnu ravnopravnost od 2021. do 2030. godine, usvojena je oktobra 2021. godine, čime je omogućen nastavak primene planiranih mera za unapređenje rodne ravnopravnosti.

Revidirani AP za Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava⁵⁸, koji je usvojen 2020. godine navodi da Republika Srbija, u narednom periodu, planira da posveti dužnu pažnju unapređenju ostvarivanja i promovisanja principa rodne ravnopravnosti, kako na strateškom i zakonodavnom planu tako i na planu jačanja koordinacije i kapaciteta institucija. Planirano je usvajanje novog Zakona o rodnoj ravnopravnosti u cilju punog usklađivanja sa *acquis*, što je i učinjeno, zatim usvajanje novog Akcionog plana za sprovođenje Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost (AP nije usvojen, ali je sa istekom pomenute Strategije, pripremljena i usvojena nova Strategija za rodnu ravnopravnost od 2021. do 2030. god), kao i nove Nacionalne strategije i Akcionog plana za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima, što je i učinjeno, kao i efikasan nadzor nad njihovom primenom. Planirane su i izmene Zakona o zabrani diskriminacije u cilju pune usklađenosti sa pravnim tekovinama EU, a posebno u pogledu obima izuzetaka od načela jednakog postupanja; definicije indirektno diskriminacije; obaveze da se obezbedi razumni smeštaj za zaposlene sa invaliditetom, što je i učinjeno sredinom 2021. godine. Kroz sprovođenje obuka zaposlenih u organima javne vlasti iz oblasti

obezbedi efikasna koordinacija i praćenje sprovođenja politika rodne ravnopravnosti.

Na kraju, treba ukazati i da je Evropska komisija (EK) u poslednjem Izveštaju o napretku Srbije⁵⁹ iz oktobra 2021. godine, pozitivno ocenila pomake u rodnoj ravnopravnosti ostvarene tokom 2021. godine, usvajanjem Zakona o rodnoj ravnopravnosti, koji je u potpunosti usklađen sa EU *acquis*, te Strategije za rodnu ravnopravnost od 2021. do 2030. godine, kao i Strategije za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici 2021–2025.

Istovremeno EK u Izveštaju naglašava da Romkinje, starije žene, siromašne žene, žene sa invaliditetom, izbeglice i interno raseljene žene i dalje doživljavaju ukrštane oblike diskriminacije, što je dodatno pogoršala situacija vezana za COVID-19. Takođe, EK konstatuje da je položaj žena na tržištu rada i dalje neravnotežan u odnosu na muškarce, te da je zaposlenost žena osetljivija na pojavu krize (tokom krize izazvane COVID-19, 7% zaposlenih žena, naspram 4% zaposlenih muškaraca ostalo je bez zaposlenja ili je bilo prinuđeno da uzme odsustvo). Neravnotežan položaj delom je posledica rodni stereotipa, te većom opterećenošću žena neplaćenim poslovima u okviru domaćinstva.

Prema nalazima EK, potrebno je poboljšati sprovođenje zakona protiv nasilja u porodici. Integrisani sistem za prikupljanje i praćenje slučajeva nasilja razvrstanih prema vrsti nasilja i odnosu između počinioca i žrtve još uvek ne postoji. Definicija silovanja tek treba da se izmeni u Krivičnom zakoniku kako bi se uskladila sa Istambulskom konvencijom.

EK u svom izveštaju navodi i da Akcioni plan za nacionalni program zaštite i unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja tek treba da bude usvojen, te da je potrebno dodatno finansiranje kako bi se osiguralo njegovo sprovođenje u pogledu poboljšanja pristupa kvalitetnim uslugama u ovoj oblasti.

U oblasti zabrane diskriminacije, Srbija je usvojila Izmene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije u maju 2021. godine. EK, u svom izveštaju, konstatuje da će biti potreban dalji rad na potpunom usklađivanju ovog zakona sa pravnim tekovinama EU. Nakon isteka prethodne Strategije za borbu protiv diskriminacije 2018. godine, RS kasni sa usvajanjem nove strategije. Proces izrade Strategije je započet tokom 2021. godine formiranjem radne grupe i njeno usvajanje se očekuje do kraja godine.

Zaključci i ključne preporuke za unapređenje položaja žena i rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji

Socijalno-ekonomski status žena znatno je lošiji od položaja muškaraca. Žene beleže niže stope zaposlenosti i aktivnosti, a više stope nezaposlenosti i neaktivnosti od muškaraca. Takođe, i pored boljih obrazovnih postignuća, žene se i dalje zapošljavaju na slabije plaćenim i na nižim upravljačkim pozicijama. Podaci o siromaštvu pokazuju da su žene u većem riziku od siromaštva od muškaraca, a adekvatnost odgovora Republike Srbije na ovu činjenicu, nemoguće je sagledati zbog karaktera NSP, kao davanja koje se odobrava porodici, a ne pojedincu. Na veću socijalnu ugroženost žena ukazuje i podatak da su žene u većini kada su u pitanju korisnici sistema socijalne zaštite, pogotovo u delu zaštite od nasilja.

Nasilje prema ženama ostaje gorući problem za položaj žena u Republici Srbiji. Nasilje prema ženama treba posmatrati sveobuhvatnije, a ne samo kao nasilje u porodici. Ono takođe treba da uključuje silovanje, proganjanje, seksualno uznemiravanje i prisilni brak. Nepostojanje integrisanog sistema za prikupljanje i praćenje slučajeva nasilja razvrstanih prema vrsti nasilja i odnosu između počinioca i žrtve u velikoj meri otežava praćenje podataka koji potiču iz različitih izvora (policije, tužilaštva, sudova i centara za socijalni rad) i samim tim sagledavanje fenomena nasilja.

Poslednjih godina značajnija Republike Srbije usmerena je na unapređenje rodne ravnopravnosti i položaja žena, kroz izmenu zakonske regulative. Zakonodavni okvir ravnopravnosti i nediskriminacije u značajnoj meri je unapređen i usklađen sa međunarodnom praksom i zakonima EU. Međutim, okvir ravnopravnosti je značajno podriven odsustvom praktičnih mera kojima bi se osiguralo njegovo efektivno sprovođenje u praksi. Izveštaji EK iz godine u godinu, naglašavaju neophodnost da se zakonski okvir dopuni odgovarajućim strateškim dokumentima i da se unapredi implementacija postojeće zakonske regulative. Tokom 2021. godine i strateški okvir je dopunjen izradom tri važna strateška dokumenta za ovu oblast. Ostaje potreba za unapređenom implementacijom i praćenjem sprovođenja planiranih mera.

Pravna struktura kojom bi se olakšao pristup pravdi, efektivni pravni lekovi i sprovođenje antidiskriminacionih zakona od strane pravosudnih i nepravosudnih organa donekle su razvijeni. Institucije i mehanizmi za rodnu ravnopravnost (i nacionalni i lokalni), međutim, nisu u

dovoljnoj meri razvijeni i osnaženi da mogu da koordiniranom akcijom iznesu sve odredbe propisane zakonima. Mora se osigurati efikasna institucionalna struktura sa odgovarajućim resursima.

Antidiskriminaciona regulativa upotunjena je usvajanjem Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Kako bi se obezbedilo sprovođenje antidiskriminacionih zakona u praksi, neophodno je pozabaviti se niskim nivoom svesti o postojanju i odredbama zakona među nosiocima prava i odgovornim licima u svim domenima društvenog života (rad, zapošljavanje, obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita, itd).

Republika Srbije treba da obezbedi da svi imaju pristup informacijama o diskriminaciji, kao pojavi, kao i o svojim pravima i obavezama prema nacionalnim antidiskriminacionim zakonima, kako bi im se omogućilo da efektivno unapređuju i uživaju u tim pravima i da poštuju prava drugih.

Reference:

1. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0057%20%20>
2. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8536-2021-INIT/en/pdf%20>
3. Službeni Glasnik Republike Srbije, br.41/21 i 46/21
4. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7473-2020-INIT/en/pdf%2010>
5. Beker, K., Janjić, B., Lepojević, B., Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2019. godinu, Prenera žena, Beograd, 2020.
6. CEDAW, Zaključna razmatranja u vezi sa Četvrtim periodičnim izveštajem Republike Srbije o primeni Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (2013-2018), CEDAW/C/SRB/CO/4, 2019.
7. Beker, K., Janjić, B., Lepojević, B., Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2019. godinu, Prenera žena, Beograd, 2020.
8. Indeks rodne ravnopravnosti meri ravnopravnost polova kroz šest domena: rad, novac, znanje, vreme, moć i zdravlje.
9. Babović, M., Petrović, M., Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji 2021 – Digitalizacija, budućnost rada i rodna ravnopravnost, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, Beograd, 2021.
10. Ibid.
11. Republički zavod za statistiku, Žene i muškarci u Republici Srbiji, RZS, Beograd, 2020.
12. Platni jaz definisan je u okviru Ciljeva održivog razvoja Ujedinjenih nacija i izračunava se sledećom formulom: $[(\text{Prosečna zarada po satu } \text{♂} - \text{Prosečna zarada po satu } \text{♀}) / \text{Prosečna zarada po satu } \text{♂}] * 100$.
13. Bez škole, nepotpuna osnovna škola ili osnovno obrazovanje.
14. RZS, Saopštenje AC20, Upisani studenti 2020/21. školska godina – Visoko obrazovanje, Saopštenje broj 163 – god. LXXI, 24.06.2021.
15. RZS, Saopštenje AC21, Diplomirani studenti 2020. – Visoko obrazovanje, Saopštenje broj 164 – god. LXXI, 24.06.2021.
16. Tokom 2019. godine 25.002 žene i 17.497 muškaraca diplomiralo je na visokim školama i fakultetima u Republici Srbiji. Izvor: Žene i muškarci u Republici Srbiji, RZS, 2020.
17. Tokom 2019. godine 448 žena i 344 muškaraca završilo je doktorske studije u Republici Srbiji. Izvor: Žene i muškarci u Republici Srbiji, RZS, 2020.
18. Indeks starenja predstavlja odnos stanovništva starog 60 i više godina i stanovništva starog od 0 do 19 godina, procenjenog sredinom godine posmatranja.
19. Indeks zavisnosti starijih je odnos između ukupnog broja starijih osoba u godinama kada su oni uglavnom ekonomski neaktivni (starosti 65 i više godina) i broja lica radnog uzrasta (od 15 do 64). Godine 2019. vrednosti ovog indeksa iznosile su 36,3 za žene i 27,3 za muškarce.
20. Republički zavod za statistiku, Istraživanje zdravlja stanovništva Srbije 2019. godine, RZS, Beograd, 2021.
21. RZS, Saopštenje PD10 – Siromaštvo i socijalna nejednakost, 2019, Saopštenje broj 283 – god. LXX, 15.10.2020.
22. Republički zavod za socijalnu zaštitu, Izveštaj o radu CSR za 2020. godinu, RZSZ, Beograd, 2021.
23. Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), Misija u Srbiji, Anketa o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS – Dobrobit i bezbednost žena, OEBS, Beograd
24. Ibid.
25. Ignjatović, T., Deveti izveštaj o nezavisnom praćenju primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici u Srbiji za period januar – decembar 2020. godine, Autonomni ženski centar, Beograd, 2021.
26. Ibid.
27. Republički zavod za socijalnu zaštitu, Punoletni u sistemu socijalne zaštite u 2020. godini, RZSZ, Beograd, 2021.
28. Ibid.
29. Ibid.
30. Ibid.
31. Ibid.
32. Ibid.
33. Ibid.

34. Ignjatović, T., Deveti izveštaj o nezavisnom praćenju primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici u Srbiji za period januar – decembar 2020. godine, Autonomni ženski centar, Beograd, 2021.
35. U skladu sa Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, ako posle procene rizika ustanovi neposrednu opasnost od nasilja u porodici, nadležni policijski službenik donosi naređenje kojim izriče hitnu meru učiniocu koji je doveden u nadležnu organizacionu jedinicu policije. Hitne mere su: mera privremenog udaljenja učinioca iz stana i mera privremene zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu nasilja i prilazi joj.
36. Ignjatović, T., Deveti izveštaj o nezavisnom praćenju primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici u Srbiji za period januar – decembar 2020. godine, Autonomni ženski centar, Beograd, 2021.
37. Ibid.
38. Ibid.
39. Službeni glasnik RS, broj 52/2021
40. Rodno osetljiv jezik jeste jezik kojim se promovise ravnopravnost žena i muškaraca i sredstvo kojim se utiče na svest onih koji se tim jezikom služe u pravcu ostvarivanja ravnopravnosti, uključujući promene mišljenja, stavova i ponašanja u okviru jezika kojim se služe u ličnom i profesionalnom životu.
41. Službeni glasnik RS, broj 22/2009 i 52/2021
42. Službeni glasnik RS, broj 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - odluka US, 113/2017 i 95/2018 - autentično tumačenje
43. Službeni glasnik RS, broj 36/2009, 88/2010, 38/2015, 113/2017, 113/2017 - dr. zakon i 49/2021
44. Službeni glasnik RS, broj 25/2019
45. Službeni glasnik RS, broj 24/2011
46. Službeni glasnik RS, broj 88/2017, 27/2018 - dr. zakon, 10/2019, 27/2018 - dr. zakon i 6/2020
47. Službeni glasnik RS, broj 8/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015
48. Službeni glasnik RS, broj 94/2016
49. Službeni glasnik RS, broj 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019
50. Strategija za rodnu ravnopravnost od 2021. do 2030. godine usvojena je na sednici Vlade RS 14. oktobra 2021. Izvor: <https://www.srbija.gov.rs/vest/582820/usvojena-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-od-2021-do-2030-godine.php>
51. <https://www.srbija.gov.rs/vest/582820/usvojena-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-od-2021-do-2030-godine.php>
52. Babović, M., Vuković, O., Završna evaluacija Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine, SeCons i UN WOMEN, Beograd, 2021.
53. Ibid.
54. Web sajt Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/usvojena-strategija-za-sprecanje-i-borbu-protiv-rodno-zasnovanog-nasilja-prema-zena-i-nasilja-u-porodici-2021-2025-godine>
55. <https://www.minlmpdd.gov.rs/lat/konkursi-javni-pozivi-17.php> i <http://www.tanjug.rs/multimedia.aspx?izb=f&&GallID=530034>
56. ERP predstavlja najvažniji strateški dokument u ekonomskom dijalogu sa Evropskom komisijom i državama članicama Evropske unije (EU). Izrada ovog dokumenta na godišnjem nivou je značajna za Republiku Srbiju, kao državu kandidata za članstvo u Evropskoj uniji, jer predstavlja pripremu za učešće u procesu ekonomskog i fiskalnog nadzora država članica EU, odnosno predstavlja uključjenje u proces evropskog semestra koordinacije ekonomskih politika u EU.
57. Republika Srbija, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Akcioni plan za Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje, Beograd, 2020.
58. Republika Srbija, Pregovaračka grupa za Poglavlje 23, Revidirani Akcioni plan za Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava, Beograd, 2020.
59. Evropska komisija (EK), "Republika Srbija Izveštaj za 2021. godinu", Radni dokument Komisije, Brisel: EK, 2021. <https://europa.rs/wp-content/uploads/2021/10/Serbia-Report-2021.pdf>

Literatura:

Babović, M., Petrović, M., Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji 2021 – Digitalizacija, budućnost rada i rodna ravnopravnost, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, Beograd, 2021.

Babović, M., Vuković, O., Završna evaluacija Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine, SeCons i UN WOMEN, Beograd, 2021.

Beker, K., Janjić, B., Lepojević, B., Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2019. godinu, Prenera žena, Beograd, 2020.

CEDAW, Zaključna razmatranja u vezi sa Četvrtim periodičnim izveštajem Republike Srbije o primeni Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (2013-2018), CEDAW/C/SRB/CO/4, 2019.

Evropska komisija (EK), "Republika Srbija Izveštaj za 2021. godinu", Radni dokument Komisije, Brisel: EK, 2021.

Ignjatović, T., Deveti izveštaj o nezavisnom praćenju primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici u Srbiji za period januar – decembar 2020. godine, Autonomni ženski centar, Beograd, 2021.

Krivični zakonik, Službeni glasnik RS, broj 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), Misija u Srbiji, Anketa o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS – Dobrobit i bezbednost žena, OEBS, Beograd

Porodični zakon, Službeni glasnik RS, broj 8/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015

Republički zavod za socijalnu zaštitu, Izveštaj o radu CSR za 2020. godinu, RZSZ, Beograd, 2021.

Republički zavod za socijalnu zaštitu, Punoletni u sistemu socijalne zaštite u 2020. godini, RZSZ, Beograd, 2021.

Republički zavod za statistiku, Istraživanje zdravlja stanovništva Srbije 2019. godine, RZS, Beograd, 2021.

Republički zavod za statistiku, Žene I muškarci u Republici Srbiji, RZS, Beograd, 2020.

Republika Srbija, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Akcioni plan za Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje, Beograd, 2020.

Republika Srbija, Pregovaračka grupa za Poglavlje 23, Revidirani Akcioni plan za Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava, Beograd, 2020.

RZS, Saopštenje AC20, Upisani studenti 2020/21. školska godina – Visoko obrazovanje, Saopštenje broj 163 - god. LXXI, 24.06.2021.

RZS, Saopštenje AC21, Diplomirani studenti 2020. – Visoko obrazovanje, Saopštenje broj 164 - god. LXXI, 24.06.2021.

RZS, Saopštenje PD10 – Siromaštvo i socijalna nejednakost, 2019, Saopštenje broj 283 – god. LXX, 15.10.2020.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Službeni glasnik RS, broj 88/2017, 27/2018 - dr. zakon, 10/2019, 27/2018 - dr. zakon i 6/2020

Zakon o planskom sistemu Republike Srbije, Službeni glasnik RS, broj 30/2018

Zakon o radu, Službeni glasnik RS, broj 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - odluka US, 113/2017 i 95/2018 - autentično tumačenje

Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Službeni glasnik RS, broj 52/2021

Zakon o socijalnoj zaštiti, Službeni glasnik RS, broj 24/2011

Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni glasnik RS, broj 22/2009 i 52/2021

Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, Službeni glasnik RS, broj 36/2009, 88/2010, 38/2015, 113/2017, 113/2017 - dr. zakon i 49/2021

Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Službeni glasnik RS, broj 25/2019

Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, Službeni glasnik RS, broj 94/2016

PODRŠKA: Izradu ovog dokumenta omogućila je Vlada Švajcarske u okviru projekta „Podrška unapređenju socijalnog uključivanja u Republici Srbiji“.

NAPOMENA: Ovaj dokument ne predstavlja zvaničan stav Vlade Republike Srbije, kao ni Vlade Švajcarske. Svi pojmovi upotrebljeni u publikaciji u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.
